

ПЛЕКАННЯ ДОВЕРШЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ: АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У СТУДЕНТІВ ВНЗ

Таніта Люріна

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

У статті розглянуто сучасні тенденції формування ціннісних орієнтацій особистості в умовах вищого навчального закладу. Проаналізовано моральний компонент діяльності, який передбачає наявність моральних норм і принципів, культурних надбань і соціально-морального досвіду.

Ключові слова:

моральний компонент діяльності; система ціннісних орієнтацій; ціннісні професійні орієнтації.

Аннотация:

Люрина Танита. Воспитание совершенной личности: аспект формирования ценностных ориентаций у студентов вузов.

В статье рассмотрены современные тенденции нравственной самоактуализации личности студентов, которые обуславливаются преобразованиями в духовном образовательном пространстве. Проанализирован нравственный компонент деятельности, предусматривающий наличие моральных норм и принципов, культурных приобретений и социально-нравственного опыта.

Ключевые слова:

ценностные ориентации; ценностные профессиональные ориентации; система ценностных ориентаций; нравственный компонент.

Resume:

Liurina Tanita. Raising of a perfect personality: the aspect of value orientations formation in university students.

The article is devoted to examining the modern trends of students' moral self-actualization, which are conditioned by changes in spiritual educational space. The moral component of activity, which foresees availability of moral norms and principles, cultural acquisitions and social-moral experience, has been analyzed.

Key words:

moral component of activity, system of value orientations, professional value orientations.

Постановка проблеми. Основні якості, значущі для розвитку суспільства в цілому й для розвитку особистості зокрема, продуктивно формуються у площині ціннісних орієнтацій, які базуються на поняттях «вічних» цінностей – добра, краси, порядності, гідності, совісті тощо. Сучасні перетворення в життєдіяльності людини й суспільства актуалізують істотні психолого-педагогічні зміни парадигми сучасної вищої освіти [4]. Процеси реформування вищої освіти зумовлюють пошук ефективних технологій плекання довершеної особистості студента у процесі формування ціннісних орієнтацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив розкриття окремих аспектів формування ціннісних орієнтацій особистості різних вікових категорій молоді. Основні поняття теорії цінностей відображено у працях відомих учених – В. Андрущенко, В. Кременя, Б. Чижевського та ін., які визначили категоріальний апарат теорії цінностей. Крім того, розроблено основні методологічні положення, відповідно до яких цінності розглядаються як взаємозв'язок об'єктивного й суб'єктивного, відносного й абсолютного, тобто природного характеру цінностей і ставлення до них. Логіко-гносеологічний, соціально-культурний і психолого-педагогічний аспекти категорії «цінності» розкрито в дослідженнях І. Беха, М. Боришевського, Г. Васяновича, В. Семиченко, О. Сухомлинської та ін. У руслі філософії освіти окреслювалися загальні контури педагогічної аксіології як вчення про цінності (І. Зязюн, В. Лутай, Т. Троїцька, Г. Філіпчук та ін.).

Проблему формування ціннісних орієнтацій у вищій освіті висвітлено в працях В. Вербеця, С. Кримського, М. Михальченка, О. Олексюк та ін. Теоретичні питання пріоритетів розвитку цінностей вітчизняної освіти й виховання розкрито в дослідженнях І. Аносова, В. Молодиченка, В. Огнев'юка та ін. Ідеї професійно педагогічної підготовки компетентного вчителя-гуманіста знайшли відображення в працях сучасних вітчизняних науковців – О. Вишневецького, О. Дубасенюк, М. Євтуха, А. Лебедевої, В. Маслова, Н. Молодиченко, В. Мороза, А. Москаленко, Н. Ничкало, Л. Редькіної, О. Савченко, О. Семенов, В. Сипченка та ін.

Проведений реферативний огляд літератури з досліджуваної проблеми ціннісних орієнтацій молоді дає підстави твердити, що:

1) цілеспрямована активність людини як суб'єкта поведінки, діяльності (зокрема й професійної) зумовлена багатьма факторами, серед яких одне з провідних місць належить ціннісним орієнтаціям і спрямованості особистості;

2) соціальний характер ідеології, освіти, виробництва, культури, побуту детермінує ті цінності й норми поведінки, які засвоює молоде покоління в сім'ї, у школі, трудовому колективі, різних мікросоціумах;

3) самобутність людини як індивіда, суб'єкта, особистості, індивідуальності заломлюється в присвоєних їм цінностях через складну систему власних потреб, інтересів, прагнень, ідеалів;

4) вивчення цінностей, засвоєних людьми різних вікових періодів, дає змогу зробити зріз того їх рівня, який склався в певному віці;

5) виявлення зв'язків, залежностей між різними факторами, що стосуються особистих потреб, захистів, виборів, пріоритетів і ціннісних орієнтацій, дає можливість встановити деякі загальні тенденції їх формування, а також визначити, чи зумовлюють вони перетворення впливів на вибори й пріоритети у сфері цінностей людини.

Формування цілей статті. Метою статті є висвітлення деяких аспектів проблеми формування ціннісних орієнтацій особистості, що зумовлено пошуком ефективних технологій плекання довершеної особистості студента.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні підготовку молоді до професійної діяльності розглядають не тільки як набуття нею фахових знань і професійних умінь, а і як наділення її моральною, духовною силою, формування особистісних якостей. На перший план висуваються такі риси характеру, як цілісність, чесність, старанність, особиста відповідальність [7, с. 6]. Тому одним із завдань нашого дослідження стало розроблення інтерактивної технології плекання довершеної особистості в контексті формування в студентів духовно-моральних цінностей. Це має бути така організація виховного процесу, яка не допускає пасивності студента в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу, пасивного ставлення до проблем професійного зростання й самовдосконалення, а формує прагнення до самореалізації на особистісно-переконаних позиціях високоморального громадянина України.

Традиційні взаємини в соціумі детермінують вироблення системи ціннісних орієнтацій, моральних взаємин, впливів і виховання молоді в цілому. Однак це не забезпечує від усіх проблем. Однією з них є те, що студент, вихований у дусі глибокої поваги до традицій, моральних норм, які іноді пов'язані з досить специфічними культурними умовами, володіє відносно унікальною, соціально обмеженою сукупністю стереотипів і уявлень. Потрапляючи в інноваційну систему соціалізації, в інші умови становлення й виховання, що потребують високої адаптивності, готовності сприймати й засвоювати багато стереотипів і уявлень, які можуть суперечити засвоєним раніше, він може розгубитися, виявитися нездатним самостійно все осмислити. Через брак кваліфікованої допомоги це може зумовити девіантну поведінку.

Основою формування світоглядного складника ціннісних орієнтацій молоді людини є соціальні й моральні цінності – узагальнення

про мету й норми поведінки. Вони є проміжною ланкою, що регулює відповідність між власною поведінкою, діями, інтересами, потребами та інтересами суспільства [2].

Період навчання у вищому навчальному закладі повинен охоплювати не тільки набуття студентами знань, умінь і навичок. Адже цей період – найважливіший етап плекання довершеної особистості, гармонійного особистісного розвитку, що передбачає соціально-психологічне зростання особистості, а також саморозвиток її як суб'єкта пізнавальної та творчої діяльності. Як відомо, навчально-виховний процес – це двоєдина діяльність педагога та студента. Вона носить системний характер, а предметом її є взаємодія між учасниками педагогічного процесу.

У студентському віці поєднуються два вікові періоди розвитку людини – рання юність і молодість (або рання дорослість). Цей час є одним з найважливіших періодів у формуванні системи ціннісних орієнтацій особистості. Важливу роль у цьому процесі відіграє педагогічне спілкування, у рамках якого відбувається спільне розв'язання проблем, що характеризується такими параметрами:

– активність учасників взаємодії, спрямованої один на одного й на самих себе (змістом цієї активності є численні процеси міжособистісного духовного пізнання, соціально-психологічного відображення, самопізнання тощо, а результатом – формування психологічної єдності учасників взаємодії, досягнення певного рівня взаєморозуміння між ними);

– предметна сутність, яка має форму навчально-виховних завдань (під цим кутом зору педагогічне спілкування можна розглядати як процес інтеграції предмета співробітництва, формування особистісно-ціннісної та мотиваційної єдності його учасників);

– процесуальна сутність, яка розглядає співробітництво як процес, у якому проявляються індивідуальні й колективні предметні дії його учасників (педагогічне спілкування виступає як процес інтеграції індивідуальних дій педагога та студента в їхній спільній діяльності).

Моральний компонент навчально-виховної діяльності передбачає наявність моральних норм і принципів, культурних досягнень і соціально-морального досвіду, яким керуються викладач та студенти в культурно-освітньому процесі та який має ефект зворотного зв'язку. Саме від викладача, який виявляє у своїй професійній діяльності моральні якості, буде залежати формування ціннісних орієнтацій, моральної свідомості майбутніх фахівців. Основними

моральними та професійними якостями викладача мають бути такі:

– високий рівень моральної мотивації своєї праці й уміння впливати на студентів, спонукаючи їх до діяльності;

– висока культура спілкування, володіння педагогічною етикою (взаємоповага, взаєморозуміння, творче співробітництво);

– орієнтація на ефективність і якість навчального процесу; особиста компетентність і професіоналізм; орієнтація на розвиток особистості;

– цілісність системного бачення й готовність до змін; мислення глобальними зв'язками та процесами; ініціативність і цілеспрямованість;

– систематичне планування та спостереження за результатами в професійному й духовно-моральному зростанні студентів;

– здатність переконувати й установлювати зв'язки, здатність давати доручення й надихати на справу.

У вищому навчальному закладі відбувається активний процес підготовки майбутнього професіонала. Але не завжди сам студент може усвідомити себе в ролі людини, яка через 3-4 роки буде виконувати свої професійні обов'язки. Щоб раптово не опинитися в такій ситуації, молода особистість уже в аудиторії повинна навчитися усвідомлювати себе як майбутнього фахівця. Наявність нижче наведених цінностей у свідомості особистості майбутнього фахівця робить ефективною та професійно спрямованою його навчальну й суспільно корисну діяльність. Зокрема до таких цінностей самосвідомості людини-професіонала належать:

– усвідомлення своєї належності до певної професійної спільноти;

– знання, думки щодо своєї відповідності професійному еталону;

– знання людини про ступінь її визнання в професійній групі;

– знання про свої сильні та слабкі сторони, шляхи самовдосконалення; уявлення про себе та свою роботу в майбутньому [3].

Важливим фактором формування й трансформації ціннісних орієнтацій, що є показником духовно-моральної зрілості особистості студента, є культурно-освітній простір вищого навчального закладу [1].

Сьогодні процес формування ціннісних орієнтацій молоді ускладнюється переоцінкою традицій, норм і цінностей. Якщо раніше молодь спиралася на досвід попередніх поколінь, то нині їй доводиться виробляти новий культурно-соціальний досвід, покладаючись в основному на себе, що значною мірою зумовлює суперечливі тенденції в її свідомості та поведінці. Без урахування моральних норм і свідомого виявлення власної моральної позиції

окреслений процес відбуватися не може. Тільки завдяки наявності моральних переконань, суджень, інтересів і потреб особистість здатна спілкуватися з іншими й проявляти себе в діяльності. На процес формування ціннісних орієнтацій студента активно впливають різні соціально-психологічні чинники – матеріальні умови життєдіяльності, індивідуально-типові риси особистості, схильності, здібності, комунікативні вміння, якість навчально-виховного впливу вищого навчального закладу, сім'ї, інших інститутів соціалізації. Всі вони обумовлюють систему інтересів і потреб особистості, що утворюють певну ієрархію життєвих цінностей. Завдяки цій ієрархії, особистість починає надавати перевагу одним цінностям і заперечувати інші, тобто диференціювати об'єкти та явища за їх особистісною значущістю.

Формою суспільної свідомості, спрямованої на утвердження самоцінності людини, її прав на гідне та щасливе життя, є мораль. Слід розрізняти поняття «мораль» і «моральність». Мораль передусім є певною формою свідомості – сукупністю усвідомлюваних людьми принципів, правил, норм поведінки. Що ж стосується моральності, то її розуміють як втілення цих принципів, правил і норм у відносинах між людьми. Природно, що таке втілення має дещо інший зміст, ніж сукупність абстрактних правил, насамперед моралі. У повноцінному спілкуванні людина стає суб'єктом означеного процесу. Моральна свідомість, що покладена в основу такого спілкування, є відображенням моральної практики й моральних відносин. Вона постає з сукупності певних норм, моральних принципів, мотивів і ціннісних орієнтирів. Під останніми найчастіше розуміють суб'єктивну значущість певних явищ реальності для конкретної людини й суспільства.

Сьогодні в наукових колах усе частіше говорять про людський вимір прогресу суспільства. Людину визнано мірою та провідним чинником розвитку суспільства на шляху до прогресу. Вдосконалення людини, розкриття властивих їй «людських якостей» – головний шлях на новому, науково-технічному етапі розвитку людства. «До кращих якостей людського характеру належать любов і доброта; мужність, тверда воля, наполегливість; знання, мудрість, розуміння, уміння. Усі інші гарні якості людської душі мають прямий зв'язок з іншими головними цінностями» [5, с. 216]. Тому необхідно зробити все, щоб прийшли в рух, ожили чисті джерела в серцях людей, щоб потреба любити, піклуватися, охороняти, дарувати, жертвувати стала першою й головною

потребою людської свідомості й скеровувала волю людини.

Основою формування світогляду молоді людини є соціальні та моральні цінності – узагальнення про мету й норми поведінки. Вони є проміжною ланкою, що регулює відповідність між власною поведінкою, діями, інтересами, потребами молоді та інтересами суспільства. Цінності – це феномен, який має для людини вирішальне значення й відповідає її актуальним потребам та ідеалам. Також це опосередковане культурою поняття, яке є еталоном належного в досягненні потреб [6].

Моральні цінності особистості – це один зі способів нормативної регуляції дій людини в усіх сферах суспільного життя, прояв її індивідуальної свідомості та вчинків, у яких інтегруються цінності добра, справедливості, обов'язку, совісті та щастя. Формування ціннісних орієнтацій особистості майбутнього фахівця зумовлює цілісність його моральної свідомості, чому сприяє духовно-освітній простір. Завдяки йому студент усвідомлює норми та принципи моралі, духовну гідність і дієвість своїх мотивів, своєї моральної свідомості загалом. Означений процес є складною і тонкою, по-справжньому гуманітарною діяльністю, пов'язаною з освітою, з формуванням людини.

Висновки. Отже, повноцінно підвищити сучасний рівень системи вищої освіти неможливо без формування суспільно-орієнтованих, особистісно-значущих і професійно спрямованих цінностей, без сформованого культурно-освітнього середовища.

Ціннісні орієнтації як результат усвідомлення та засвоєння загальнолюдських і професійних цінностей стають якісним мірилом професіоналізму майбутнього спеціаліста, визначають вектор його потреб, інтересів, його позицію та рівень розвитку особистості як особливу психологічну реальність, що виконує функцію вищого критерію для орієнтації у світі й опори для особистісного й професійного самовизначення. Для професійного вибору вирішальне значення мають ціннісні орієнтації,

презентовані двома визначниками: фактором «его-орієнтації» і фактором «соціоорієнтації», кожен з яких взаємодіє з іншими, впливаючи на розвиток професійних ціннісних орієнтацій і професійно-ціннісне становлення майбутнього фахівця загалом.

Для забезпечення ефективної якості професійної підготовки необхідно, щоб організація педагогічного процесу й управління ним стимулювали високий рівень мотивації в студентів, допомагали формуванню в них моральної свідомості, стійких потреб щодо самоорганізації та моральної самоактуалізації майбутніх фахівців, що сприяє залученню їх до Істини, до базових цінностей життя – цінностей не стільки матеріальних, скільки духовних, моральних. Саме духовно-моральні мотиви усвідомлення мети набуття професії та становлення громадянського акме, інтересу до суспільно значущої діяльності є критеріями майбутнього професіонала й передумовами впровадження технології плекання довершеної особистості.

Формуючи ціннісні орієнтації майбутніх фахівців, вищі навчальні заклади України мають ураховувати такі змістовно структурні вимоги до цього процесу: усвідомлення самоцінності людської особистості, її індивідуальності та суспільної сутності, цілісності й різнобічності, гармонійності та суперечливості; визнання метою і сенсом педагогічної діяльності розвиток і становлення особистості студента; осмислення педагогом своєї професії як суспільного обов'язку, сприйнятого не тільки розумом, а й серцем як єдності особистого й громадського, що приносить найвище задоволення людині та становить сенс і щастя її життя; розуміння творчої сутності педагогічної діяльності, що потребує енергії, оптимізму, діалектичного ставлення до світу, значних душевних зусиль, постійної роботи над собою; орієнтування на особистісно значущі цінні якості особистості фахівця, що забезпечують становлення його позитивної Я-концепції, самовизначення й саморозвиток у діяльності.

Список використаних джерел

1. Андрущенко В. Філософія освіти XXI століття: пошук пріоритетів / В. Андрущенко // Філософія освіти. – 2005. – № 1. – С. 5–18.
2. Боришевський М. Й. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія / М. Й. Боришевський. – К.: Академвидав, 2010. – 416 с.
3. Климов Е. А. Психология профессионала / Е. А. Климов. – М.: Институт практической психологии, 1996. – 174 с.
4. Концепція національного виховання студентської молоді (рішення колегії МОН 25. 06. 2009 р., протокол № 7/2-4).

References

1. Andrushchenko, V. (2005). Philosophy of education in XXI century: search of priorities. *Filosofia osvity*, 1, p.p. 5-18. [in Ukrainian]
2. Boryshevskiy, M. Y. (2010). *The road to myself: from the basics of subjectness to the heights of spirituality: monograph*. Kyiv : Akademvydav. [in Ukrainian]
3. Klimov, E. A. (1996). *Psychology of the professional*. Moscow : Institute of Practical Psychology. [in Russian]
4. *The concept of national education of student youth* (MES board decisions 25.06.2009, Minutes № 7 / 2-4). [in Ukrainian]

5. Молодиченко В. В. Модернізація цінностей в українському суспільстві засобами освіти: (філософ. аналіз) / В. В. Молодиченко. – К. : Знання України, 2010. – 383 с.
6. Романюк Л. В. Ціннісні орієнтації студентів: сутність, структура і психологічні механізми розвитку / Л. В. Романюк. – Кам'янець-Подільський : Абетка-Нова, 2004. – 188 с.
7. Рботова А. С. Введение в педагогическую деятельность: учеб. [для студ. высш. пед. учеб. заведений] [Электронный ресурс] / А. С. Рботова, Т. В. Леонтьева, И. Г. Шапошникова [и др.]; под ред. А. С. Рботовой. – М. : Изд. центр «Академия», 2002. – 208 с. – Режим доступа : <http://ukrdoc.com.ua/text/38804/index-1.html?page=6> (10. 12. 2015).
5. Molodychenko, V. V. (2010). *Modernization of values in Ukrainian society by education means: philosophical analysis*. Kyiv : Znannia Ukraine. [in Ukrainian]
6. Romaniuk, L. V. (2004). *Value orientations of students: the nature, structure and mechanisms of psychological development*. Kamianets-Podilskyi: Abetka-Nova. [in Ukrainian]
7. Robotova, A. S. (2002). *Introduction to pedagogical activities: textbook. [for students of higher education pedagogical institutions]*. Moscow: Publishing. center "Academia". Retrieved from: <http://ukrdoc.com.ua/text/38804/index-1.html?page=6> [in Russian]

Рецензент: Фунтікова О.О. – д.пед.н., професор

Відомості про автора:

Люріна Таніта Іванівна

tanita_ivanovna@mail.ru

Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького

вул. Леніна, 20, м. Мелітополь,

Запорізька обл., 72312, Україна

doi: [dx.doi.org/нвмдпу.v0i15.1251](https://dx.doi.org/10.1515/15.1251)

Матеріал надійшов до редакції 19.11 2015 р.

Прийнято до друку 15.12.2015 р.